

KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE DARALAN SOSYAL HAKLAR VE TÜRKİYE'DE SOSYAL HİZMET SUNUMUNDA YAŞANAN DÖNÜŞÜMÜN KURAMSAL VE POLİTİK ÇERÇEVESİ

Reyhan Atasü Topcuoğlu, Emrah Akbaş
Berlin Humboldt Üniversitesi, Hacettepe Üniversitesi

ÖZET

Uluslararası politik sistemin tek kutuplu hale gelmesinin en önemli etkisi, küreselleşmenin alması kabul edilmesi ve toplumsal hayatın giderek neo-liberalizm doktrinine uygun olarak yeniden düzenlenmesidir. Sosyal haklar bu çerçevede en çok değişime uğrayan alandır. En temel sosyal haklardan biri olarak sosyal hizmetler, Avrupa'da yaklaşık yirmi yıldır neo-liberal ekonomi-politiğin biçimlendirdiği yönetsellik (managerialism) anlayışıyla dönüşmüştür ve daralmıştır. Bu çalışmanın amacı, bu dönüşümün kuramsal ve politik çerçevesini, dünya ekonomisinin bugünü, bunun yarattığı ideolojik iklim, bunların sosyal hakların kapsamına ve bir sosyal hak olarak sosyal hizmetlerin kapsamına, sunumuna ve kurumsallaşmasına yansımalarını analiz etmektir. Temel bir yurttaşlık hakkı olarak sosyal hizmet ile serbest piyasanın uzlaşmasının anaakım çerçevesi olarak yönetselliğin, Türkiye'deki etkileri giderek daha belirginleşmeye başlamıştır. Sonuç olarak, bu çalışma, Türkiye'de sosyal hizmet sunumunda yaşanan dönüşümün kuramsal ve politik çerçevesini tartışmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Sözcükler: Yönetsellik, Sosyal Hizmetler, Yeniden Yapılanma.

ABSTRACT

The most important effect of the uni-polarization of the international political system is the fact that globalization has been accepted without any alternative, and that social life has been re-organized according to the doctrine of neo-liberalism. Social rights appear to be the field which has been exposed to change the most. Social services, as one of the most fundamental of social rights, has been transformed and narrowed during the last twenty years by managerialism, which in turn is shaped by the neo-liberal economic policies of Europe. The goal of this study is to analyze the theoretical and political framework of this transformation, the current world economy and the ideological climate created by it, and shadow cast by them on the scope, presentation, and institutionalization of social services as a social right. As a mainstream framework for the consensus between social services as a basic citizenship right and the free market, managerialism has had more and more apparent effects in Turkey. This study aims to discuss the theoretical and political framework of the transformation of the delivery of social services in Turkey.

Keywords: Managerialism, Social Services, Re-structuring.

GİRİŞ

Türkiye'de sosyal hizmetlerin durumu son yıllarda en çok tartışılan konulardan birisidir; bir değişim ihtiyacı değişik taraflarca dile getirilse de, bu değişimin ideolojik, politik, hak temelli yanları ve dahası uygulamanın olası detayları konusunda sürekli bir tartışma ortamı yaratılamamıştır. Bu çalışmanın amacı, sosyal hizmetlerin bu günkü dönüşüm sürecini ve bu dönüşümün ideolojik ve politik çerçevesini sosyal haklar ve küreselleşme bağlamında incelemektir.

Küreselleşme, sermayenin dolaşımının küreselleşmesi, buna istinaden üretim zincirlerinin uluslararasılaşması, iletişim ve ulaşımın artan olanaklarıyla farklı kültürler arasında homojenleşen alanların kurulması, tüketimin bu ortak alanın temel öğelerinden biri haline gelmesi ve özellikle güney ve kuzey yarıküreler arasında refah farkının giderek artması gibi birçok olguyu içeren bir süreçtir. Hem iktisadi, alt yapıda hem de kültürel üst yapıda yaşanan birbirinin katalizatorü olan değişimler konjonktüründe sosyal

haklar bireyler ve kitleler açısından yaşamı sürdürebilmek ve insanca yaşayabilmek için vazgeçilmez, üzerine düşünülmesi ve değişen toplumsal konjonktürler içinde geliştirilmesi gereken bir alandır.

Sosyal hizmet modern tanımları dahilinde bir sosyal haktır. Ancak ne sosyal haklar ne de sosyal hizmet pratikleri ve ideolojileri, içinde buldukları devletlerin ve bölgelerin politik ikliminden ve ekonomik alt yapılarından bağımsız olarak düşünülemezler, onlar bu bağlamda şekillenir ve uygulanırlar.

1980'lerden beri yaşanan politik dönüşüm, 1970'lerdeki kapitalizm krizi ve bu krize üretilen ekonomik-politik ulusal ve uluslararası bazlı kapitalist çözümlerin farklı kültürler dahilinde mayalanarak kimi ülkelerde ağır sanayinin milliyetçi yapısını koruyarak diğer sektörlerde sermayenin sınırlar ötesi bir çalışma alanına kavuşmasıdır. Bu yeni düzen kimi ülkelerde (Arjantin, İran, Türkiye, vb.) baskıcı rejimlerin halkın taleplerini silahlı güç ile susturarak, uluslararası iş görmeye başlayan sermayenin taleplerine uygun ucuz emek ve sömürüye açık çevre ortamlarını hazırlamasını ve dahası sermayenin kaynağı olan ülkelerdeyse, üçüncü dünyada giderek ucuzlayan emekten elde edilen karın bir kısmının sosyal devleti sübvansiyon etmesini, ancak Sovyetler Birliği'nin çökmesinin ardından alması kalan kapitalizmin ideolojik olarak daha baskın hale gelmesi ve Avrupa ve Amerika'daki işçi gruplarının çözünmesi gibi etkilerle, bu sübvansiyon giderek azalmasını beraberinde getirmiştir.

1990'lardaysa uluslararası politik sistemin tek kutuplu hale gelmesinin en önemli etkisi, küreselleşmenin alması kabul edilmesi ve toplumsal hayatın giderek neo-liberalizm doktrinine uygun olarak yeniden düzenlenmesidir. Bu bir anlamda toplumlarla devletleri arasında olan sosyal sözleşmenin değişimi anlamına gelmektedir. Klasik anlamda toplumsal sözleşme (Hobbes, ya da Locke'un görüşüyle) devlet ve toplum arasındaki bir pazarlık ve denge iken, bu yaşanan değişim, sermayenin taleplerinin bu sözleşmede yaptığı açıktan tashihlerdir. Sosyal haklar bu çerçevede en çok değişime uğrayan alandır. Değişimin ana unsurları, devletlerin vatandaşına sağlamakla yükümlü olduğu hizmetlerin azaltılması, bu gerekli hizmetlerin giderek özel sektörün alanı haline getirilmesidir.

En temel sosyal haklardan biri olarak sosyal hizmetler, Avrupa'da yaklaşık yirmi yıldır neo-liberal ekonomi-politiğin biçimlendirdiği yönetsellik (managerialism) anlayışıyla dönüşmüştür ve daralmıştır. Yönetsellik olarak Türkçeye çevirebileceğimiz managerialism, kurumların konu ve işlevlerinden bağımsız olarak benzer yapılar olduğunu varsayar ve bu varsayıma dayanarak, tüm kurumların fonksiyonlarının genel işletmecilik kurallarının uygulanmasıyla optimize edilebileceğini ileri sürer. Esasen yönetsellik, Taylorist anlayışın, "Yeni Kamu Yönetimi" (New Public Management) doktrini altında hizmet ve kamu sektörüne uygulanmasıdır.

Günümüz Türkiye'sinde de sosyal hizmetlerin yeniden yapılanmasında bu anlayış etkili olmaktadır. Yönetsellik anlayışının sosyal hakların temininde kullanılması, örneğin sosyal hizmet sunumunda uygulanması, temel olarak 1980'li yıllardan beri birçok hükümet tarafından yürütülen politikaların sonucudur. Bu çalışmanın amacı, bu dönüşümün kuramsal ve politik çerçevesini, dünya ekonomisinin bugünü, bunun yarattığı ideolojik iklim, bunların sosyal hakların kapsamına ve bir sosyal hak olarak sosyal hizmetlerin kapsamına, sunumuna ve kurumsallaşmasına yansımalarını analiz etmektir.

KÜRESELLEŞME, İDEOLOJİK TEKTİPLEŞME VE YENİ KAMU YÖNETİMİ

Birçok ülkede görülmektedir ki, sosyal hizmetler insan odağından uzaklaşmaktadır ve giderek pazar odaklı olan sosyal politikalarla birlikte, planlamadan, kaynaktan ve altyapıdan yoksun bırakılarak, gerileyen sosyal haklar çerçevesinde, vatandaş-devlet arasındaki toplumsal sözleşme değişime uğrarken, devletin bir yükümlülüğü olmaktan yavaş yavaş çıkmaktadır. Son yirmi yılda gerçekleştirilen bir dizi reform ile ortaya çıkan kamu yönetimindeki çağdaş paradigma kaymasına (Gray ve Jenkins, 1995) verilen isim olarak "Yeni Kamu Yönetimi"nin, -ki bu doktrin neo-liberalizmin kamu yönetimi anlayışını kamu işletmeciliği anlayışıyla ikame etmesinden başka bir şey değildir- sosyal hizmetlere ilişkin çerçevesi yönetsellik olmuştur. Geleneksel bürokrasinin etkisizliği ve verimsizliği eleştirileri (bkz. Farazmand, 2001), alternatif yönetim modellerinin meşru seçenekler olarak savunulmasında kullanılmıştır. Kamu yönetiminde oluşan değişimin ana nedeni, kapitalizmin küreselleşmesi ve buna bağlı olarak refah devletinin girdiği kriz olmuştur. Küreselleşmeye eklenme sürecine koşut olarak özelleştirmelere, deregülasyon, liberalizasyon ve piyasalaştırma süreçlerine hız verilmiştir. Kamu yönetimi alanında gerçekleşen bu uygulamaların genel adı da "reform" olarak sunulmaktadır (Güzelsarı, 2004). Bu süreçte yönetimin yeniden yapılandırılması (reinventing government), kamu sektörünün küçültülmesi, kamu işletmeciliği, devletin minimize edilmesi, sivil toplumun yeniden keşfi, yerinden yönetim ve yönetişim kavram ve uygulamaları yaygınlık kazanmıştır (Balci, 2008).

Bu süreç, devletin örgütlenmesi bakımından bazı değişimlere yol açmıştır, bu değişimlerden bazıları şunlardır (Tutum, 1995: 137-139):

- Ulusal kamu yönetimlerinin büyüklüğünde, kapsamında, kullandığı kaynaklarda ve etkileme araçlarında bir daralma,
- Kamu görevlilerinin geleneksel statülerinde aşınma, dolayısıyla kamu görevlerinde çok sağlam olan istihdam garantisi olan sistemden, sözleşmeli yapıya yönelme,
- Kamu yönetiminde “işletme yöneticiliği” anlayışının ön plana çıkması.

Söz konusu dönüşümün en önemli yansıması, hükümetlerin sosyal refah sorumluluklarının dramatik bir biçimde zayıflaması olmuştur. Hükümetler artık yüzlerini yurttaşlarının ihtiyaçları veya haklarına değil, küresel piyasaya çevirmişlerdir (Field ve Peck, 2003). Türkiye’de sosyal politikaların bugünkü noktaya nasıl ulaştığına ilişkin küreselleşmenin etkilerini Fişek (2008) açıkça ortaya koymaktadır.

Devlet sermayesi ile iş çevresinin, sağlık, eğitim ve çevre konularında ortak ulusal ve yerel projeler yoluyla refah hizmetlerini sunmalarını ifade eden yönetsellik; yalnızca hizmet sunumunun örgütsel yapılarını radikal bir biçimde değiştirmekle kalmamış, ayrıca sağlık ve sosyal bakım hizmetlerinin değerlendirmesini, bu değerlendirmenin meşruiyetini ve kamusal olarak finanse edilen hizmetlere ihtiyacı bulunanların deneyimlerini dönüştürmüştür; bu yeni anlayış, sosyal hizmetleri kamunun vatandaşa karşı bir yükümlülüğü olmaktan çıkararak, onu sektörelleştirmiştir. Bu ideolojik ve kurumsal dönüşüm, refah devletinin verimsiz ilan edilmesi ve giderek elimine edilmesi politikasıyla paraleldir (bu tür çalışmalar için bkz. Craig ve Manthorpe, 1998; Harris, 1998). Kimi çalışmalar (Harris and McDonald, 2000; Kirkpatrick, 2009; Kirkpatrick, Ackroyd ve Walker, 2004) sosyal hizmetleri refah devletinin verimsizliğinin ve etkisizliğinin sembolü olarak eleştirmekte ve devletin her alanda küçülmesi gerektiği teziyle paralel yürümektedir. Öyle ki, bu yeni anlayışta, hizmet sunanlar yalnızca kamu değildir; kamusal, özel, gönüllü, sivil ve enformel sektörler ve ağlar hizmet sunabilir hale gelmiş, sosyal hizmet bu “karma ekonomiler” çerçevesinde sektörelleşmiştir. Bu çerçevede sosyal hizmetler, bir işletmecilik alanı olarak “bakım işletmeciliği” (bkz. Lewis, Bernstock, Bovell, V. ve Wookey, 1997) olarak anılmaya ve işletmecilik mantığı dahilinde düzenlenmeye başlamıştır.

Küreselleşme ve buna koşut olarak küresel piyasa ekonomisinin ortaya çıkışı sosyal politikanın alanını ciddi biçimde daraltmıştır. Küreselleşme; ekonomik, siyasal ve kültürel hayatın uluslararası boyutta dönüşümü olarak tanımlanmaktadır (Shin, 2000). Bu dönüşümün en önemli yansıması, küresel yeniden yapılanmaya verilen tipik bir yanıt olarak, hükümetlerin sosyal refah sorumluluklarının gözle görülür biçimde zayıflaması olmuştur. Hükümetler artık yüzlerini yurttaşlarının ihtiyaçları veya haklarına değil, küresel piyasaya çevirmişlerdir (Bowie, 1999).

Çoğu Batı ülkesinde devletin sosyal refah hizmetlerini dağıtan mekanizma olarak rolü gittikçe azaldı ve bunun yerini sosyal hizmetlerin dağıtımını düzenleyici rolü aldı. Hükümetler, sosyal sorunlara karşı piyasa merkezli çözümlere yönelirken, kamu hizmetleri hızla küçüldü ve özel sektör sosyal refah hizmetlerini sağlamak üzere hükümetlerle sözleşmeler yapmaya başladı. Bu kamu-özel sektör *ortaklığı*, geçmiş sosyal refah politikalarından radikal bir kopuşu temsil etmektedir. Burada sorulması gereken soru, Bowie’ye göre (1999), bu ortaklığın, hükümetlerin sosyal refah hizmetlerini özelleştirme niyetini gizleyip gizlemediği ve kamusal hizmet sunumundan özel sektör eliyle hizmet sunumuna doğru değişen hükümet politikalarının bilinçli bir belirsizleştirmeyle kotarılp kotarılmadığıdır.

Sosyal hizmetler özü itibarıyla ideolojik bir araçtır. Bu yolla, devlet sosyal haklara dair ideolojik bir tutum geliştirir. Sosyal hizmetler, toplumsal denetimin bir aracı olmakla beraber, devletin sosyal haklara verdiği değer de bir göstergesidir. Devletin sosyal hakları tanımak konusundaki isteksizliği, refahı bir bireysel sorumluluk olarak görüp özel sektörün kamu hizmetlerindeki rolünü artırmayı tercih eden yeni sağ siyasetin gelişimine koşut bir seyir izlemiştir. Bu süreç, küreselleşen dünyada sosyal refahın dağıtımının yeni görünümünü belirlemektedir. Buna göre, artık sosyal sorunlara piyasa merkezli yanıtlar aranmaktadır (Esping-Anderson, 1990).

Burada dikkati çeken en önemli husus, yaşanan bu büyük dönüşümün, yurttaşlık haklarına dair ideolojik bir tartışma olmaksızın yürümesidir (Bowie, 1999). Modern ulus devlet, kendi meşruiyet temellerinin sorgulanmasına yol açacak bir biçimde, yurttaşların sosyal hizmetlere ulaşımını rekabetçi bir ortamda alınıp satılabilir bir meta haline getirmektedir.

Bireysel ve toplumsal haklara dayalı bir meşruiyeti olan modern devlet, toplumsal denetimi doğrudan kendi aygıtlarıyla sağlamayı tercih etmişken, 1980’lerden bu yana yaşanan süreçte toplumsal denetimin yeni araçları ortaya çıkmıştır. Sosyal dışlanma, sosyal içirme ve sosyal uyum gibi “yeni” kavramların böyle bir analiz çerçevesinde ele alınmaya ihtiyacı bulunmaktadır.

Bu yeni ekonomi yaklaşımının meşruiyet aracı, özel sektörden doğru sunulan hizmetlerin daha az maliyetli olduğu iddiasıdır, ancak, buna ilişkin, araştırmaların gösterdiği yeterli kanıtlar mevcut değildir (Bowie, 1999; Bowie, 1999). Buna karşın, bu sürece muhalif olanların özelleştirmeye dair bazı önemli argümanları bulunmaktadır. Gizlilik ve mahremiyet, gizli maliyetler, hizmet sunumunda azalmalar, hesap verebilirlik, müdahale sonrası izlemede oluşan sorunlar gibi başlıklar altında bu süreç eleştirilmiştir (Bowie, 1999; Van Slyke, 2003; Poole ve Mooney, 2006; Field ve Peck, 2003; Beresford, 2006; Beresford, 2005). Özel sektör hizmetlerinin daha az maliyetli oluşunun hizmetler pahasına olup olmadığına ilişkin araştırmalara büyük ihtiyaç duyulmaktadır.

Öyle görünüyor ki, yeni sosyal hizmet sunumu, neo-liberalizmin büyük başarısı olarak, devletin, yurttaşlarına karşı sorumluluklarını üstünden atması için önemli bir yardım sağlıyor. Bu yeni sosyal hizmet sunumunda devletin rolü yalnızca malların ve hizmetlerin sunumunu denetlemekten ibarettir. Refah devletinden neo-liberal ekonomi-politiğe doğru dönüşüm, yurttaşlık idealini salt ekonomik bir metaya indiriyor. Bu sürecin toplumsal hayattaki yansımalarının, hızla artan marjinalleşme ve incinebilirlik olacağı şüphesi, tüm sosyal bilimcilerin zihnini meşgul etmelidir.

Yönetişliğin dört temel ilkesi; tasarruf, piyasa güçleri, adem-i merkezîyetçilik ve hesap verilebilirlik olarak tanımlanmıştır (Langan, 2000: 160). Özellikle sonuncu ilkenin gerçekte ne kadar etkili olacağına dair yapılan çalışmalar, yönetişliğin en zayıf karnı olarak hesap verilebilirliği göstermiştir.

Tsui ve Cheung (2004), yönetişliğin temel kabullerini ve kavramsal dönüşümü şöyle sıralamıştır:

Müracaatçı	Müşteri (hizmet müşterisi değil)
Yönetici	Anahtar Kişi (çalışan bir personel değil)
Personel	Çalışan (profesyonel değil)
Sağduyu veya Profesyonel Bilgi	Yönetim Bilgisi
Çevre	Piyasa (toplum değil)
Etkililik	Verimlilik
Bakım ve İlgi	Nakit ve İhaleler
Kalite	Standartlaşma ve Dokümantasyon

Küresel politik dönüşümde, kimi toplumlar sosyal haklarını yaşar, kimileri zaten pek gelişmemiş olan sosyal haklarını giderek yitirirken, bugünün tüm toplumları sosyal haklarının daralmasıyla karşı karşıyadır. Peki bu çerçevede Türkiye’de sosyal hizmetlerde yaşanan dönüşüme nasıl yansımaktadır?

KÜRESEL KAPİTALİZMİN TÜRKİYE’DE SOSYAL HİZMETLERİN DÖNÜŞÜMÜNE YANSIMALARI

Temel bir yurttaşlık hakkı olarak sosyal hizmet ile serbest piyasanın uzlaşmasının anaakım çerçevesi olarak yönetişliğin Türkiye’deki etkileri giderek daha belirginleşmeye başlamıştır. Bu etkileşim dört ana koldan yürümektedir. Birincisi, yerel yeni yönetimler yasasıyla, belediyelerin hem özerkliklerinin hem de sosyal hizmet alanında servis sağlayıcı olarak etkilerinin artması; ikincisi, vergi yasalarıyla büyük sermayenin sosyal projelere teşvik edilmesi, böylelikle büyük sermayenin giderek sosyal alanda bir taraf haline gelmesi; üçüncüsü, özellikle Avrupa Birliği programlarıyla sivil toplumun servis sağlayıcı rolünün pekiştirilmesi ancak politika üretme rolünün aynı oranda desteklenmemesi; dördüncüsü ise, dini kurum ve kuruluşların aktif olarak sosyal projeler üretmesinin teşvik edilmesidir.

Bu dört ana unsuru Türkiye'nin tarihi kültürel toplumsal özgünlüğü içinde değerlendirmek ve birbirleriyle olan etkileşimini de hesaba katarak sosyal hizmetlerin yapısal dönüşümünü getiren ideolojik ve politik ortamın bir değerlendirilmesi yapılmalıdır.

Yerel yönetimler, bunların sosyal hizmet sunumuna destek vermeleri bölgedeki sorunların yerel bazda tespiti ve kısa sürede kendine özgü doğal çözümlerin yerel kaynaklar içinde üretilmesi açısından önemlidir. Ayrıca hizmet alan bölge insanını yerel yönetimle diyalogu merkezi yönetime kıyasla daha kolay olacağı için aksayan hizmetler daha çabuk düzeltilebilir, ihtiyaç ve geri bildirimler daha etkin ve etkili yöntemlerle toplanabilir. Bu anlamda yerel yönetimlerin sosyal hizmet alanına girişlerini yasal olarak teşvik etmek demokratik bir anlayış içinde gerekli bir unsurdur. Ancak günümüz realitesi içinde yerel yönetimlerin hizmet sunumuna katılımlarını teşvik sadece yasayla yeterli değildir. Yerel yönetimlere bu yetkinliğe ulaşacak bilimselliği ve sosyal devlet anlayışını bir alt yapı olarak sunmak gerekmektedir. Aynı zamanda hizmetlerin asgari bağlamda standardizasyonu ve kalitesinin ve anonimliğinin kontrol edilmesi çok kritik ve ne yazık ki henüz bir karşılık bulamamış konulardır. Aynı zamanda hizmetin organizasyonunun, sunumunun, değerlendirilmesinin her aşamasında uzman kişilerin çalışması ve çalışanların ve kalifiye olmayan sosyal hizmet personelinin de insan hakları, vatandaşlık, toplumsal cinsiyet, sömürülme gibi konularda bilinç yükseltme eğitimine sahip olmaları gerekmektedir.

Daha da önemlisi halihazırda var olan merkezi bir biçimde kurulmuş ve işletilen sosyal hizmetlerle, alana yeni entegre olan tarafların koordinasyonunun nasıl sağlanacağı doğru bir biçimde ele alınmış değildir. Görünen o ki, amaç tamamen alana yeni aktörlerin nüfuz ettirilmesidir. Güçlü bir denetim örgütlenmesinin olmadığı böylesi bir yerelden doğru sosyal hizmet sunumunun yıkıcı etkileri çok açıktır.

Diğer yandan, sermayenin her geçen gün sosyal projeler yoluyla bu alana girmesi de benzer tehditleri beraberinde getirmektedir. Sermayenin toplum gözünde meşru ve dahası erdemli bir konum elde etmesine ve rıza kültürünün yerleşiklik kazanmasına hizmet eden bu projelerin çok yararlı sonuçları olabilmekle beraber, uzun vadeli düşünüldüğünde bu çalışmaların sosyal hizmetlerin bir yurttaşlık hakkı olduğuna ilişkin genel bir yargının oluşmasının önünde büyük bir engel olacağı açıktır. Sosyal hizmetlerin kamudan doğru sunulması geleneğinden vazgeçilmesi ve bu hizmetlerin özel sektörlere havale edilmesi sürecinde sermayenin sosyal projeler yoluyla rol alması tam anlamıyla kolaylaştırıcı bir işlev görmektedir.

Sosyal sektörde bir sosyal hizmet sunucusu olarak sivil toplum örgütlerin varlığı konusu ise belki en tartışmalı konulardan biridir. Bir yandan böylesi bir sosyal hizmet sunumu ilk bakışta çok daha etkili ve verimli bir hizmet sunumunu ve yurttaşların katılımını odak haline getiriyor gibi görünmekle beraber, son çözümlemede doğası gereği bir politik baskı grubu olan sivil toplumun bu potansiyelini yitirmesine yol açmaktadır. Her geçen gün daha fazla sosyal projeye iştigal eden sivil toplum örgütleri öyle ki sosyal hizmetlerin bir yurttaşlık hakkı olduğunu savunur olmaktan bile uzaklaşacak gibi görünmektedir.

Bu süreçte belki de en fazla karlı olan ama toplumsal gelişim bakımından yıkıcı etkileri barındıran grup soysa hizmet sunumundan rol alan dini örgütlenmelerdir. Her geçen gün sosyal hizmet alanlarında daha fazla görünür olan bu örgütlenmeler toplumsal yapının değişimi için sosyal hizmet sunumunun ne denli etkili bir araç olduğunu keşfetmiş görünmektedir. Bu örgütlenmelerin yol açtığı sonuç açıktır: Sosyal hizmetlerin bir yurttaşlık hakkı olduğu düşüncesini ortadan kaldırmak ve sosyal hizmetleri – sadaka kültürünü odak haline getirmek yoluyla – önemli bir rant alanı olarak araçsallaştırmaktır.

SONUÇ

Avrupa'nın bu alandaki anaakım ideolojisi kuşkusuz Türkiye pratiği için bir vakum etkisi yaratmaktadır; ancak bu ideolojinin kendi çelişkilerinin yanı sıra Türkiye'nin özgün bağlamında bambaşka etkileri de söz konusudur. Avrupa örneği model olarak alınsa da, siyasal iktidarın, sosyal hizmetlerde reform biçiminde giriştiği dönüşümün, Avrupa'da serbest piyasa ile uzlaşmanın belirlediği çerçeveden çok daha farklı etkileri, Türkiye'nin modernleşme sürecine ilişkin krizleri gündeme getirmektedir. Sosyal hizmetlerin kamu-dışı yapılarca sunumunun ülkemizde gösterdiği ilk unsur, sosyal hizmet sunumunda dini simgelerin, etkilerin ve hedeflerin belirleyici bir rol üstlenmesidir. İkinci unsur, sosyal hizmetlerin bir "sosyal hak" kapsamının dışına çıkma ve en eski tortusal yaklaşıma geri dönülerek "hayır işi" olma tehlikesidir.

1980'lerle başlayan sosyal hizmetlerin hızla piyasalaştırılması sürecine karşın, sosyal hizmet alanında yine de bir eleştirel meydan okuma ortaya çıkabilmiştir. Çoğu aktiviste göre, geleneksel sosyal hizmet anlayışı güç kişisel ve toplumsal koşullarla karşı karşıya olan müracaatçıların bu durumunu bireysel bir kusur olarak görme eğilimindedir. Buna karşın, eleştirel sosyal hizmet uygulayıcıları, hizmetten yararlananların karşılaştığı sorunların orijinal yapısal nedenlerini ortadan kaldırmaya doğru yönlendirmek iddiasında olmalıdır (Healy, 2000:2-3).

Eleştirel diye tanımlanabilecek modellerden bir kısmı şunlardır: ırkçılık karşıtı ve çok kültürlü sosyal hizmet, baskıcı ve ayrımcı karşıtı sosyal hizmet, feminist sosyal hizmet, toplum çalışmasının çeşitli kolları, Marksist sosyal hizmet, radikal sosyal hizmet, yapısal sosyal hizmet ve katılımcı ve eylem biçimindeki araştırma türleri.

Eleştirel sosyal hizmet yaklaşımları şunları vurgular (Healy, 2000: 3):

- Baskı altındaki ve güçsüzleştirilmiş nüfus gruplarıyla aynı yerde durmaya bağlılık
- Uzmanlar ve hizmetten yararlananlar arasındaki diyalojik ilişkilerin önemi
- Bireysel deneyimlerin ve toplumsal ilişkilerin oluşumunda toplumsal, ekonomik ve politik sistemlerin rolü
- Değişim araştırması, değişim için eylem ve değişimi tetiklemeye bağlılık.

Ülkemizde sosyal hizmet sunumunda yaşanan hızlı dönüşümün bu çalışmada eleştirilen yanları uygulayıcılar tarafından iyi analiz edilmeli ve sosyal hizmetlerin bir “hak” olarak müracaatçıya sunulması bilincinin yerleşiklik kazanabilmesi için uygulayıcıların eleştirel sosyal hizmet uygulaması anlayışından daha fazla beslenmesi ve müracaatçıların birer politik özne olarak daha fazla görünürlük kazanması zorunlu görünmektedir.

KAYNAKÇA

- Balcı, A. (2008) *Kamu Yönetiminde Çağdaş Yaklaşımlar, Sorunlar, Tartışmalar, Çözüm Önerileri, Modeller, Dünya ve Türkiye Yansımaları*, Seçkin Yayıncılık
- Beresford, P. (2005) Theory and practice of user involvement in research. Making the connection with public policy and practice, in Lowes, L. and Hulatt, I. (Eds) *Involving Service Users in Health and Social Care Research*. Abingdon: Routledge.
- Beresford, P (2006) *User involvement and health inequalities: Developing new directions*. Paper given at a seminar in the Social Work and Health Inequalities Network ESRC funded Seminar series.
- Bowie, N.E. 1999. *Business ethics: A Kantian perspective*. Malden, MA.: Blackwell Publishers.
- Craig, G. ve Manthorpe, J. (1998) "Small is beautiful? Local government reorganisation and the work of social services departments", *Policy and Politics*, 2, ss. 189-207.
- Esping-Anderson, Gosta (1990) *The Three Worlds of Welfare Capitalism*, Princeton University Press.
- Farazmand, A. (2001) *Privatization and Public Enterprise Reform: Implications for Public Management*. Greenwood Publishing Group, Westport, CT.
- Field, Janet ve Edward Peck (2003) "Mergers and Aquisitions in the Private Sector: What Are the Lessons for Health and Social Services?" *Social Policy and Administration* 37 (7):742-755
- Fişek, A. G. (2008) "Sosyal Politikayı Böl Yönet, Çalışma Ortamı Dergisi", internetten ulaşım, <http://sosyalpolitika.fisek.org.tr/?p=72#more-72>, son ulaşım tarihi: 3 Nisan 2009
- Gray, A. ve B. Jenkins (1995), "From Public Administration to Public Management: Reassessing A Revolution", *Public Administration*, 73, 75-99.
- Güzelsarı, S. (2004) "Kamu Yönetimi Disiplininde Yeni Kamu İşletmeciliği ve Yönetişim Yaklaşımları", AÜ SBF, GETA Tartışma Metinleri Serisi, Şubat.
- Harris, J. (1998) "Scientific management, bureau professionalism, new managerialism: the labour process of state social work", *British Journal of Social Work*, 28, ss. 839-862.
- Harris, J. ve McDonald, C. 2000: Post-Fordism, the Welfare State and the Personal Social Services: A Comparison of Australia and Britain, in: *British Journal of Social Work*, 30, ss. 51-70.
- Healy, K. (2000) *Social Work Practices Contemporary Perspectives on Change*, London: Sage Publications.
- Kirkpatrick, I. (2008) "Taking Stock of the New Managerialism in English Social Services", *Socila Work and Society Online International Journal*, Vol.6 Issue 2.
- Kirkpatrick, I., Ackroyd, S. ve Walker, R. (2004) *The New Managerialism and Public Service Professions* London: Palgrave.
- Langan, M. (2000) "Social services: managing the third way", Clarke, J., Gerwitz, S. and McLaughlin, E. (eds.) *New Managerialism New Welfare?* London: Sage.
- Lewis, J., Bernstock, P., Bovell, V. ve Wookey, F. (1997) "Implementing care management: issues in relation to the new community care", *British Journal of Social Work*, 27, ss. 5-24.
- Poole, L. and Mooney, G. (2006) "Privatizing education in Scotland? New Labour, modernization and 'public' services" *Critical Social Policy*, Vol 26, No 3; pp562-582.
- Shin, D.-H. (2000), Governing Interregional Conflicts: The Planning Approach to Managing Spillovers of Extended Metropolitan Pusan, Korea. *Environment and Planning A*, 32, pp. 507-518.
- Tsui, M. ve F.C.H. Cheung (2004). "Gone with the Wind: The Impacts of Managerialism on Human Services," *British Journal of Social Work*, 34.
- Tutum, Cahit, 1995. "Kamu Yönetiminde Yeniden Yapılanma", *Yeni Türkiye*, Sayı:4.
- Van Slyke, D.M. (2003) "The Mythology of Privatization in Contracting for Social Services", *Public Administration Review*, 63(3).